

Володимир
Семистяга

Луганськ

Розвиток сільського господарства на Луганщині у перше повоєнне п'ятиліття (історичний аспект)

У зруйнованій війною Україні якомога скоріше відновлення сільського господарства мало надзвичайно важливе значення для її економіки та продовольчого забезпечення населення. На жаль, проводилося воно в дуже складних умовах. Не стала винятком і Луганщина. І хоча область знаходилась під німецькою окупацією не більше семи місяців і відновлювані роботи розпочалися задовго до закінчення Другої світової війни, вийти на рівень показників довоєнного розвитку сільськогосподарського виробництва не те що до кінця війни, а навіть протягом першого повоєнного п'ятиліття так і не вдалося.

В історико-краєзнавчих дослідженнях процеси, що відбувалися на теренах повоєнної Луганщини, змальовані здебільшого рожевими фарбами. Науковці, як правило, звертали увагу на руйнівні наслідки війни, змальовували ентузіазм та героїчну працю сільських трудівників, вихваляли шефську допомогу промислових підприємств міста місцевим колгоспам і радгоспам, прославляли спрямовуючу мудру й керівну роль комуністичної партії та її керівників. Але при цьому, зокрема, замовчували причини й наслідки голоду 1946—1947 рр. Якщо ж і згадували про голодні роки, то завзято відстоювали офіційну точку зору: продовольчі труднощі були пов'язані тільки з руйнівними наслідками війни та з природними катаклізмами і не більше того [1]. Навіть у новітніх дослідженнях, де аргументовано доведено, що обставини голоду 1946—1947 рр. “аналогічні тим, що мали місце в 1932—1933 рр.”, суб'єктивно заперечується, що він менше вразив територію Луганщини, порівняно з іншими районами України [2, 358]. Щоправда,

більш повно висвітлені причини, хід та наслідки голоду 1946—1947 рр. на Луганщині в різного роду збірниках документів [3]. На жаль, їхні укладачі, як і автори глибоко аргументованого монографічного дослідження “Історія селянства України”, не ставили за мету спеціально дослідити всі процеси повоєнного розвитку сільського господарства на Луганщині [4]. Не існує й спеціальних наукових розвідок, де б глибоко була проаналізована ця повоєнна трагедія в межах сучасного територіально-адміністративного поділу Луганської області, хоча існують такі дослідження окремих науковців, де розглядається повоєнний голод як в окремих регіонах, так і в цілому в Україні [5].

Ось чому, не претендуючи на повноту висвітлення цієї проблеми, автор намагається узагальнити всі наявні свідчення, що стосуються повоєнного розвитку сільського господарства на Луганщині, доповнити їх новими документальними матеріалами з місцевих і центральних архівів та об'єктивно показати причини, хід та наслідки скоєного через репресивну хлібозаготівельну й податкову політику та замовчуваного тоталітарною державою голоду 1946—1947 рр.

Незважаючи на те, що сільське господарство області було вщент зруйноване, МТС, радгоспи й колгоспи пограбовані, а їхні виробничі будівлі та техніка у своїй більшості спалені або знищені, усе ж таки ще до закінчення війни на Луганщині запрацювали 51 МТС, 112 радгоспів, 996 колгоспів. Вони й заклали ту базу, завдяки якій сподівались швидко досягти довоєнних показників. На жаль, не все так склалось, як планувалось.

Конкретні завдання розвитку сільськогосподарства визначив “Закон про

п'ятирічний план відновлення і розвитку народного господарства Української РСР на 1946—1950 рр.” Але їхнє виконання в Луганській області здійснювалося надзвичайно повільно, суперечливо, шляхом екстенсивного розвитку та ціною неймовірних людських страждань. Основною причиною цього явища була непорушність колгоспно-радгоспної системи. Складаючи політичну й економічну основу радянсько-більшовицького режиму, вона, як і раніше, розглядалась державою лише як головний засіб викачування хліба й сировини з села. Щонайгірше, сільськогосподарський товаровиробник ніс подвійний тягар — він не тільки відновлював зруйноване війною село та його інфраструктуру, але й відбудував продуктивні сили в промисловості та на транспорті. При цьому відбувалося помітне зменшення чисельності зайнятих в аграрному секторі економіки. І хоча існували заборони відпускати колгоспників та деякі інші категорії сільських трудівників у різні галузі промислового виробництва в Донбас, на це не звертали особливої уваги. До того ж, велика кількість працездатних чоловіків загинула на фронтах війни, а скалічені й демобілізовані з військових частин, які повернулися в рідне село, ніяк не могли ліквідувати дефіциту робочої сили. Ось чому основною продуктивною силою сільського господарства на Луганщині стали жінки. Їхня питома вага в аграрному секторі економіки краю сягнула 80%. Широко використовувались і праця дітей та підлітків. У віці від 12 до 16 років вони повністю замінили батьків, які не повернулися з війни. Для них, як і для всіх інших колгоспників, не існувало нормативного робочого дня та повноцінного відпочинку. Адаже, за настановами ЦК КП(б)У 1946 року, селяни змушені були працювати без вихідних по 10—11 годин на добу, тобто весь світловий день.

Не менш гостро на селі постала й проблема недостатньої кількості техніки й тяглової сили. Через відсутність тракторів при обробці полів широко використовувалась велика рогата худоба. Але через її постійний брак досить часто колгоспники самі впрягались у плуг чи борону, намагаючись таким чином встигнути вчасно виконати весь комплекс сільськогосподарських робіт.

Трапилось так, що до початку весняної сівби 1946 р. запаси насіннєвого фонду області вичерпались і складали тільки половину від загальних потреб. Чому так трапилось? Хто в цьому винен?

Основною причиною цього негативно-го явища став тотальний вивіз посівного зерна, як боргу за невиконані нереальні державні плани хлібозаготівель у 1945 р. Обласне державно-політичне керівництво зігнорувало критичні зауваження з місць, сподіваючись переломити негативні тенденції за рахунок високого врожаю 1946 р. Але цим надіям не судилося збутися. Адаже підірвані війною ресурси села практично вичерпалися, а екстенсивне ведення господарства без належних матеріально-технічних засобів та підвищення агротехнічного рівня виробництва вело до незворотних наслідків. До того ж несприятливі погодні умови взагалі поставили село на грань катастрофи. Справа в тому, що малосніжну надзвичайно морозну зиму змінили найбільш сухі за останні півстоліття весна й літо 1946 р. Причому, посуха на Луганщині проявилася і в 1947 р. За даними республіканського центру спостережень за станом природного середовища весною та влітку 1946 р. на східних українських теренах середньомісячна температура на 5—8 градусів перевищувала середні показники інших років. Утричі нижчою від середніх показників виявилася й місячна кількість опадів. У середньому щомісячно фіксувалося понад 20 днів із суховіями проти 2—3 за попередні роки. Все це призвело до того, що на Луганщині від вимерзання й посухи загинула майже половина висіяних зернових. Життя з кожним днем невблаганно вимагало докорінних змін аграрної політики та допомоги селу з боку керівництва держави. Але в умовах сталінського тоталітаризму навіть мови про це не могло й бути. Незважаючи на дефіцит сільськогосподарської техніки, посівного матеріалу, відсутність добрив, гостру нестачу робочих рук, під тиском сталінської верхівки місцеві партійно-державні структури не тільки підтверджували готовність виконати спущені зверху нереальні плани відновлення та розвитку села, а ще й безапеляційно вимагали від сільськогосподарських виробників погасити заборгованість по хлібозаготівлях за минулі

роки. На селі проводилися справжні ревізії продовольства, що прирікало його мешканців на напівголодне існування, а потім голод і вимирання.

Улітку 1946 р. і без того нереальні плани обов'язкових державних хлібозаготівель центральні органи влади для колгоспів області збільшили ще на 100 тис. пудів. Незважаючи на низький рівень врожайності, замість допомоги постраждалим від стихійного лиха, усіх без винятку сільськогосподарських виробників Луганщини зобов'язали з метою виконання планів обов'язкових хлібозаготівель до 1 жовтня 1946 р. відвантажити не менше 11 млн. пудів збіжжя. При цьому вимагалось не тільки неухильно виконувати, але й перевиконувати спущені контрольні завдання, невиконання яких липневий (1946 р.) пленум ЦК КП(б)У оголосив злочином проти партії й держави.

Сподіваючись будь-якою ціною вивезти заплановану кількість хліба, обласне керівництво за рекомендаціями центру регулярно посилало в райони спеціальних уповноважених по хлібозаготівлях — високопоставлених посадовців обласного рангу з середовища активу партійно-політичних структур, суду, прокуратури, міліції тощо. Порівняно з минулим 1945 р., їхній штат збільшили більше ніж удвічі. А для підняття їхнього авторитету їм пошили спеціальне обмундирування та видали табельну зброю. У свою чергу вони на місцях звинувачували працівників районної й сільської ланки в “приховуванні зерна й зернопродуктів”, у їх “розкраданні та розбазарюванні”, у “саботажі хлібозаготівель”, у “шкідництві” тощо. І все ж, незважаючи на ці та інші драконівські заходи, уже перші повідомлення про зібраний урожай шокували.

З'ясувалося, що на кінець липня в рахунок державних хлібозаготівель удалося зібрати лише десяту частину від запланованого, оскільки врожайність зернових не перевищувала 2,3 ц з га, що до того ж було на 1,5 ц менше порівняно з надзвичайно низьким урожаєм у середньому з кожного гектара посівних площ в Україні. Така мізерна врожайність навіть не повертала насіння для майбутніх посівів. На жаль, надзвичайно низьким видався урожай картоплі й овочів як у цілому по громадському ви-

робництву області, так і на присадибних ділянках сільських трудівників. Сподіватися на особисті присадибні ділянки взагалі не доводилося, тому що більше половини колгоспників не утримували ані худоби, ані птахів. Через високе оподаткування, яке й без того погіршило важке становище села, практично неможливо було вирощувати городину, фрукти й овочі, розводити птахів і худобу. Статистика засвідчує, що податок на городину в 7,5 разів перевищував податок на збіжжя. Кожен селянський двір обкладався натуральним державним податком і в середньому за рік повинен був поставити 40 кг м'яса, до 100 шт. яєць, до 300 л молока тощо. Ось чому люди вирубували сади, різали худобу, незважаючи на те, що могли потрапити на кілька років до в'язниці за ухиляння від сплати податків, оскільки доводилося роз'яснювати куди поділося те чи інше фруктове дерево, теля, корова чи свиня, якщо вони були у господарстві. А, крім того, селянські господарства змушені були платити ще й грошові податки, які за роки повоєнної п'ятирічки вирости майже в п'ять разів.

5 вересня 1946 р. Міністерство землеробства УРСР змушене було констатувати, що від посухи на Луганщині постраждали 32 райони, або 106,3 тис. колгоспних дворів, а плани хлібозаготівель не виконані навіть на половину. Область не змогла виконати державні плани не тільки по поставках зерна, але й соняшникового насіння, фруктів, овочів, городини та інших видів сільськогосподарської продукції. Колгоспний трудодень знецінився. У кращому випадку на нього виділяли від 50 до 100 грамів зерна. І якщо за рік колгоспник виробляв 365 трудоднів (що в тих умовах було доволі проблематично), то міг отримати лише від 18 до 36 кг хліба. Для того, щоб завершити сільськогосподарські та провести підготовчі роботи під урожай 1947 р., цим районам потрібно було відпустити хоча б мінімальну продовольчу позичку — 13 тис. т зерна, що складало від 100 до 200 г на трудодень, або в середньому до 122 кг на один колгоспний двір. І це при тому, що в міністерських розрахунках, як нереальні, не фігурували позички для трактористів і комбайнерів МТС, з якими колгоспи не розраховувались хлібом ще за 1945 р.

Документи свідчать, що навіть ті сільськогосподарські підприємства, що в таких надзвичайно несприятливих умовах виростили й зібрали за тими мірками відносно високі врожаї та виконали всі обов'язкові державні поставки, також були приречені на голод й злидні. Причому, стосувалося це сільськогосподарських виробників усіх без винятку форм власності. Зокрема, у цьому випадку достатньо показово вчинили з колективом зернорадгоспу "Старобільський" Марківського району. Колектив радгоспу вчасно здав державі 122 тис. пудів хліба і 1384 ц молока. Надій молока в середньому на фуражну корову склав 1800 літрів, план вихідного поголів'я всіх видів тваринництва було виконано на 110%, а власний тваринницький сектор вчасно забезпечили теплою зимівлею та якісними кормами. Були закладені й підвалини високого врожаю 1947 р. Так, план осіннього сіву механізатори радгоспу виконали на 130%, зяблювання — на 107%. Та попри всі високі показники колектив централізовано позбавили державного постачання. Починаючи з жовтня 1946 р., 670 механізаторів, тваринників, спеціалістів радгоспу та учнів ФЗУ за свою працю не отримали від держави жодного грама хліба. Ще раніше, з вересня, мізерного пайкового хліба позбавили утриманців і школярів. До їхнього числа потрапили також 40% демобілізованих з армії воїнів, які повернулися в рідне господарство і приступили до роботи. Хлібного забезпечення позбавили й сімох багатодітних матерів-героїнь, чоловіки яких загинули на фронтах війни. Усі вони без винятку потребували негайної продовольчої допомоги, тому що знаходились на межі голоду. Як з'ясувалося, районні та обласні органи в цьому випадку нічого не змогли вдіяти, оскільки рішенням центру були позбавлені права вирішувати питання надання допомоги та продовольчого забезпечення тих, хто їх гостро потребував на місцях. Ось чому керівники радгоспу А.О. Вагін і А.А. Білянський 12 листопада 1946 р. звернулися за допомогою особисто до секретаря ЦК КП(б) України М.С. Хрущова [6, оп. 30, спр. 474. — Арк. 469,469 зв.]. Але відповідь була більш, ніж цинічною. Через обком КП(б)У прохачам повідомили, що згідно з постановою Ради Мініст-

рів СРСР і ЦК ВКП(б) від 27 вересня 1946 р. "Про економію у витрачання хліба" робітників радгоспів з постачання пайковим хлібом зняли й фонди борошна на них не нараховували, а тому задовольнити прохання радгоспу "Старобільський" неможливо [6, оп. 30, спр. 474. — Арк. 467]. Щоправда, при цьому "тактовно замовчувалося", що 30 вересня 1946 р. Рада міністрів УРСР та ЦК КП(б)У під грифом "цілком таємно" затвердили аналогічну постанову. Згідно з постановою обласну раду зобов'язали в жовтні порівняно з вереснем скоротити контингент населення, що отримував пайковий хліб, з 1200 тис. осіб до 964,6 тис., у тому числі на селі з 149,0 тис. до 28,2 тис. осіб або в п'ять разів. Економіли й на дітях. За рахунок зменшення хлібних норм, які виділялися для 305,7 тис. дітей, від обласної ради вимагали "зеконномити" 611,4 т муки [6, оп. 6, спр. 949. — Арк.51, 52]. У той же час вище партійно-державне чиновництво обслуговувалося через мережу закритих спецрозподільників, їдалень та буфетів і ніяких труднощів з продуктами харчування не зазнавало. Документи засвідчують, що не тільки члени ЦК КП(б)У та Ради міністрів УРСР, а й керівники обласних органів влади з доставкою додому безкоштовно забезпечувалися продовольчими й промисловими товарами. Районний радянсько-партійний актив та дрібні управлінці також отримували ліміти на харчування за трьома групами, у складі яких було два десятки найменувань найважливіших продуктів.

Неврожай і надмірне вичакування збіжжя до державних фондів загострили ситуацію й з кормами. Восени 1946 р. розпочався падіж худоби. Більшість колгоспів області до 1 січня 1947 р. утратили понад 50% усього поголів'я великої рогатої худоби та коней. Достатньо типовою в цьому випадку була ситуація в Успенському районі. Прокурор УРСР Р.А. Руденко інформував ЦК КП(б)У, що тут лише за період від 1 листопада 1946 р. до 1 березня 1947 р. загинуло 120 голів великої рогатої худоби, 213 свиней, 145 овець, 127 коней, або понад 33% усього кінського поголів'я, а 62% коней так були виснажені, що їх неможливо було використовувати як тяглову силу на сільськогосподарських роботах [6, оп. 23, спр. 4863. — Арк. 2—3].

Як наслідок — спалахнув голод. Його пік припав на зиму 1946—1947 рр. та на весну й літо 1947 р., а причини й наслідки були аналогічні тим, що мали місце в 1932—1933 рр. За всіма об'єктивними показниками Луганщина значилася серед найбільш уражених голодом областей України. У спеціальному повідомленні міністр державної безпеки С.Р. Савченко інформував 17 лютого 1947 р. секретаря ЦК КП(б)У М.С. Хрущова, що на Луганщині почастишали випадки захворювання на дистрофію через хронічне недоїдання серед багатосімейних колгоспників сільських районів та робітників з низькою заробітною платнею промислових центрів. У цьому документі фігурували Ворошиловський (Алчевський), Йовсузький, Міловський, Нижньодуванський, Новопокровський, Покровський, Попаснянський, Слов'яносербський райони та великі промислові центри — Ворошиловськ (Алчевськ) і Кадіївка (Стаханов). Тільки в одному Новопокровському районі від голоду попухли 37 осіб, в основному багатодітні сім'ї колгоспників, які загинули на фронтах війни. Серед них — сім'я колгоспниці, удови фронтовика з райцентру Є.О. Розмазіної, яка утримувала чотирьох малолітніх дітей. І хоча за 1946 р. вона виробила 382 трудовні, але продуктів за них від колгоспу так і не отримала. Сім'я колгоспниці, удови фронтовика з колгоспу ім. Леніна Є.А. Кубицької, яка теж утримувала чотирьох малолітніх дітей, також попухла від недоїдання. Сім'я робітниці, удови фронтовика М.В. Гетьманової, яка працювала на Кадіївському коксохімічному заводі й утримувала трьох малолітніх дітей, бідуючи попухла від недоїдання. Сім'я робітниці цього ж заводу Г.Н. Бражникової, яка мала двох малолітніх дітей, знаходилася у виснаженому стані з ознаками дистрофії. У такій же ситуації перебували сім'ї робітників М.І. Косерева (п'ять осіб), О.С. Корнякова (сім осіб) та О.С. Князева (чотири особи), які працювали на Ворошиловському коксохімічному заводі, а також — В.І. Коборева і Ф.У. Сколотовича, які працювали на Ворошиловському металургійному заводі та ін. [7, 182—183].

Станом на 20 липня 1947 р. у Луганській області нараховувалось понад 40 тис. осіб, хворих на дистрофію, з

яких 11,5 тис. удалося госпіталізувати, а майже тисяча, так і не дочекавшись допомоги, померли від виснаження. Рівень смертності від недоїдання та голоду на Луганщині перевищив середньостатистичні показники й був одним з найвищих в Україні. Як і в сусідніх українських областях, на ґрунті голоду тут неодноразово фіксувалися випадки канібалізму, використання в їжу дрібних гризунів, жаб, кішок, собак, кори та бруньок дерев, трави, різного роду сурогатів тощо. Намагаючись у таких умовах урятувати охлялих дітей, з віддалених сіл їх привозили й залишали у великих містах області, сподіваючись, що, потрапивши до дитячих будинків і притульників, вони виживуть. На жаль, це призвело лише до чергового сплеску масового сирітства.

Важке становище на селі поглиблювали обмеження в пересуванні колгоспників. Вони були позбавлені можливості мати паспорти, на них не розповсюджувалося пенсійне забезпечення та виплати через причини тимчасової непрацездатності, вони не могли вільно працювати в інших галузях господарства або отримати бажану освіту й кваліфіковану медичну допомогу. Та й праця в основному оцінювалася й заохочувалася не живими грошима, а натурально. Але при цьому добровільно-примусові грошові внески та збори в різноманітні фонди надзвичайно швидко з'їдали невеличкі сімейні заощадження, так потрібні для придбання предметів і товарів повсякденного вжитку, у черговий раз переконували сільське населення, що за казарменого соціалізму його доля невідривна від патріархально-натурального ведення господарства, у якій би формі воно не існувало. Так, колгоспники Попаснянського району “добровільно” передплатили облігації Першої позики відновлення й розвитку народного господарства СРСР й у грудні 1946 р. достроково виплатили за них 735 тис. крб. За що й поплатились, тому що тут же змушені були додатково викупити облігацій позики ще на 170 тис. крб. На більше не спромоглися, оскільки взагалі залишилися без засобів до існування. 1947 року в перші години після оголошення передплати на Другу таку ж державну позичку колгоспників області примусили придбати облігацій позики

на 18 млн. крб., з яких понад 2 млн. крб. відразу забрали готівкою.

У зв'язку з неврожаєм і голодуванням людей багато керівників господарств області змушені були авансувати колгоспникам на трудодні невеличку частину збіжжя та ще частину приховати для весняної сівби, що призвело до їхнього репресування. Суворо покарали кожного 15-го голову колгоспу. Тільки взимку 1946—1947 рр. з подачі обласної прокуратури в судах розглянули 112 кримінальних справ і засудили на 10 років позбавлення волі кожного керівника господарства, який фігурував у справі. Випадки притягнення голів колгоспів до кримінальної відповідальності на Луганщині набули такого розмаху й розголосу, що навіть ЦК ВКП(б) відреагував 14 липня 1947 р. спеціальною постановою, яку 24 липня було продубльовано наказом по Генеральній прокуратурі “Про неприпустимі факти частотої заміни і необґрунтовану віддачу під суд голів колгоспів”. Але, як правило, ці рішення ігнорувалися місцевими компартійними чиновниками, які продовжували звинувачувати небажаних їм керівників мало чи не в усіх смертних гріхах і жорстоко розправлялися з ними. Зокрема, 16 серпня 1947 р. обком КП(б)У розглянув питання “Про втрати зерна, допущених у колгоспі “Оборона Червоного Луганська” Олександрівського району” й не тільки суворо покарав керівника господарства, а ще й, залякуючи інших керівників, зобов'язав обласну прокуратуру організувати та провести над ним прилюдно-показовий суд.

Виконуючи настанови Москви, судові органи області застосували реанімований так званий закон “про п'ять колосків” від 7 серпня 1932 р. За збирання колосків, що залишилися на полі після збору врожаю, вони суворо покарали кілька сот голодних селян. У с. Миколаївка Ново-Айдарського району, наприклад, колгоспника П.К. Кудинова засудили до 4-х років, а колгоспника П.С. Збитнева — до 8-ми років ув'язнення та ще й до 5-ти років поразки громадянських прав кожного після відбування терміну покарання. Несміливі заклики деяких місцевих керівників тверезо оцінювати ситуацію на місцях, визнавати реалії життя, припинити тиснути на

село, замислитись над власним майбутнім — залишилися без відповіді.

Нову хвилю репресій серед колгоспників викликали Укази Президії Верховної Ради СРСР від 4 червня 1947 р. “Про кримінальну відповідальність за розкраданням державного і громадського майна” та “Про посилення охорони особистої власності громадян”. Застосовуючи більш сувору відповідальність за зрізання й збір голодуючими колосків, тепер суди карали їх, як правило, позбавленням волі від семи до десяти років з конфіскацією всього особисто належного їм майна. Відповідно до нової букви закону в Йовсузькому районі за зібрані на ланах колгоспу “Сталінський заклик” 20 кг зерна колгоспника С.Т. Скубка засудили до восьми років ув'язнення, колгоспника Г.П. Гончаренка за зібрані на ланах колгоспу ім. Сталіна 3 кг колосків — до трьох років. А колгоспницю З.С. Соломаху за зібрані й привласнені на ланах колгоспу ім. 20-річчя Жовтня Біловодського району 5 кг колосків покарали максимально — десятьма роками позбавлення волі [7, 257]. Документи засвідчують, що лише за місяць після застосування драконівських указів органи прокуратури на Луганщині порушили 86 кримінальних справ, з яких 76 передали до суду. У свою чергу суди за цей час устигли розглянути 10 справ і засудити за ними 13 осіб [7, 256].

Водночас з метою забезпечення посиленої охорони хліба від голодних людей з обласного і міських центрів у сільські райони були направлені кількасот працівників УМВС. Спільно з особовим складом районних відділень міліції їх закріпили за певними територіальними дільницями. Тільки за період від 1-го до 20-го липня ними в Луганській області були порушені 96 кримінальних справ, за якими пройшли 106 осіб та ще 87 були заарештовані [7, 258—259]. Але ці та інші суворі каральні заходи так і не дали бажаних наслідків.

І все ж таки довго не реагувати та не впливати на ситуацію, що склалася на Луганщині, ні в Києві, ні в Москві не могли. У зв'язку з тим, що в коморах області залишилося тільки 22% посівного матеріалу й Луганщина могла провалити плани весняної сівби 1947 р., було централізовано надано державну “допомогу” постраждалим районам. З ре-

зерних фондів їм у борг відпустили 2 млн. пудів (32 тис. т) посівного фуражного й продовольчого зерна, а також виділили незначну кількість техніки та сільськогосподарського інвентарю, що дозволяло обробити й засіяти 94,4% довоєнних посівних площ. Водночас перших керівників області А.І. Гайового та І.С. Орешка в надзвичайно брутальній формі застерегли утриматися від нецільового використання зерна, попередили про сувору персональну відповідальність за виконання державних хлібозаготівель з нового врожаю та зобов'язали погасити отриману допомогу-позичку протягом двох наступних років. Ось чому 8-го липня 1947 р. виконком обласної ради депутатів категорично заборонив колгоспам, колгоспникам та одноосібникам продавати й обмінювати зерно, муку, печений хліб, соняшникове насіння до виконання державного плану хлібозаготівель з урожаю 1947 р., чим утримав і без того високі ціни на колгоспних і державних ринках.

Офіційна пропаганда всіляко замовчувала масштаби трагедії українського села, бадьоро сурмила про безкорисливу допомогу соціалістичної держави постраждалим від посухи сільським районам Луганщини, життєдайно вихваляла успіхи “найпередовішого передового в усьому світі сільського господарства”. У розтиражованому в серпні 1947 р. листі-зверненні, адресованому від імені всіх сільських трудівників Луганської області Й.В. Сталіну, оптимістично запевнялося, що якби не колгоспний лад, не допомога комуністичної партії й особисто Й.В. Сталіна — наслідки посухи 1946 р. на Луганщині так би й не були подолані.

Але насправді стан і настрої селянства були зовсім іншими, а прагнення спрямовані тільки на виживання. Про справжні настрої на селі засвідчує секретна інформація обкому КП(б)У від 14 серпня 1947 р. до ЦК ВКП(б) “Про реагування трудящих Ворошиловградської області на питання міжнародного і внутрішнього становища Радянського Союзу”. Зокрема, Кордиш Уляна, з бідняків, колгоспниця колгоспу ім. Ворошилова Біловодського району, на пропозицію голови колгоспу краще працювати, щоб швидше розрахуватися з держпоставками, 13 липня 1947 р. заявила: “Не потрібно поспішати зі збором,

поки будемо збирати, так нам хліб будуть давати, а як закінчимо збирання, хліба всеодно не побачимо”.

Нігашова Надія, колгоспниця села Макарів Яр Новосвітлівського району 2 серпня 1947 р. серед своїх родичів заявила: “Народ нині прямо такий розчарований, стільки хліба на токах було і все вивезли, а отримувати мені по 500 грамів так прикро, стільки потратили сил і нічого не заробили. Стільки неправди, немає настрою більше працювати, а косити ще 700 га”.

Слепушкіна Клавдія Григорівна, репатріантка, жителька с. Шульгинка Старобільського району, 13 липня 1947 року серед колгоспників заявила: “Зараз весь хліб вивозять у Росію, а Україна знову буде голодувати. Правителі кажуть, що Україна не захотіла воювати з Німеччиною, а воювали росіяни і тепер влада належить росіянам. Війна неминуха, та без неї й не можна жити, адже Україна загине під владою Росії”.

Шаблев Павло Артемович, житель села Кам'янка Марківського району, працює бухгалтером МТС, 12 липня 1947 р. серед працівників сільпо заявив: “Нині всі брешуть, починаючи від Москви й закінчуючи працівниками місцевих організацій. Тому люди втратили надію і довіру до своїх правителів. Одним словом, хороша радянська влада, але довга, якби коротшою була, було б краще”.

Матюшко Гаврило Андрійович, житель села Литвинівка Йовсузького району, залишався на окупованій території, виявив себе як пособник, працює бригадиром колгоспу. Перебуваючи зі своєю бригадою в перші дні на збиранні урожаю, заявив: “Ми працювали і працюємо як-небудь, усе одно, скільки не працюй, одержувати нічого не будемо” [4, 380].

Голод 1946—1947 рр. в Україні, так само як людомор 30-х років, усіяло утаємничувався не тільки від власного народу, а й від світової громадськості. Свідчення та документи про нього передавалися до закритих архівних фондів, де їх зберігали під грифами “таємно”, “цілком таємно”, “конфіденційно”, “тільки особисто” тощо. Ось чому й нині мало відомо, що добровільну допомогу із закордону для голодуючих не приймали, оскільки офіційно стверджувалося, що голоду в Україні не було й не могло бути. Єдина організація, що пододала за-

борони влади й змогла надати реальну суттєву допомогу голодуючим “як постраждалим у роки війни”, була Адміністрація допомоги і відбудови при Об'єднаних Націях (ЮННРА). За її поставками тільки на 1 липня 1947 р. населення Луганщини отримало 13352 т м'ясопродуктів, 5166 т рибопродуктів, 1041 т тваринного жиру, 2358 т випареного і 1232 т сухого молока, 3519 т раціонів, 1056 т джемів, 628 т сиру тощо. У перерахунку на кількість мешканців це був найвищий показник допомоги голодуючим серед усіх областей України [7, 267—268].

Дуже повільно після збирання врожаю 1947 р. ситуація на селі стала покращуватися. Але його технічна оснащеність, як і раніше, залишалась низькою, а основні методи інтенсифікації праці залишалися командно-адміністративними та репресивними. Своєрідним “стимулом” для підвищення продуктивності праці трудівників села став Указ Президії Верховної Ради СРСР від 21-го лютого 1948 р. “Про виселення з Української РСР осіб, які злісно ухиляються від трудової діяльності в сільському господарстві й ведуть антигромадянський паразитичний спосіб життя”. Продубльований з ініціативи республіканського партійно-державного керівництва 20-го березня 1948 р. Законом Ради Міністрів УРСР Указ стосувався колгоспників, які не виробляли мінімуму трудоднів, а також селян, які не були членами колгоспу. Його жертвами стали в першу чергу люди зі слабким здоров'ям, удови з дітьми, особи похилого віку, яких на загальних колгоспних зборах під примусом партійно-господарського апарату нещадно штрафували, примусово вимагали давати письмові зобов'язання виробляти встановлений “мінімум” трудоднів або депортували до Сибіру, Казахстану, на Урал та в інші віддалені місцевості СРСР. Кріпацтво, відмінене в Російській імперії у 1861 р., фактично продовжувало діяти.

У цілому негативні тенденції, характерні для періоду повоєнної відбудови сільського господарства на Луганщині, не зупинили його об'єктивного поступу. Ціною небувалих зусиль, пекельної праці, терпіння й мужності багатостраждального селянства, незважаючи на загрозу голодної смерті та всупереч репресив-

ній аграрній політиці керівництва країни, для якого життя сільського трударя нічого не було варте, усе ж таки ще до кінця 1946 р. удалося закласти підґрунтя деяких незначних позитивних змін у сільськогосподарському виробництві, що на рубежі 1946—1947 рр. дещо сприяло поліпшенню становища на селі. Саме під час проведення осінніх польових робіт 1946 року колгоспи області обробили 91,3% довоєнної посівної площі та підняли втричі більше зябу порівняно з минулим роком. Це надало можливість на площі понад 330 тис. га, що перевищувало на 45 тис. га показники 1945 р., засіяти озимину. Тоді ж уперше трактористи, працюючи в колгоспах, довели продуктивність на один 15-сильний трактор у середньому до 484 га м'якої оранки, що втричі перевищувало показники 1945 р. А весною 1947 р. уперше по війні яровими культурами засіяли лани на площі 93 тис. га, що було в 1,5 раза менше, ніж до війни, але на 20 тис. га перевищувало показники за 1946 р. Тоді ж, 1947 року, вперше по війні 32 МТС безаварійно виконали річний план тракторних робіт. При плановому завданні 1650 тис. га умовної м'якої оранки ними було зорано 1750 тис. га, а середній показник продуктивності праці на кожному тракторі доведений до 525 га. Уперше по війні тоді ж, на площі понад 165 тис. га, урожай зернових зібрали комбайнами. І хоча при цьому, виконуючи настанови московського центру, хлібозаготівельні організації вигребли в державні засіки на 6 млн. пудів хліба більше, ніж до війни, його було звідки взяти, адже плани врожайності зернових господарства області виконали на 135,7%. На осінь 1947 р. пік голоду на Луганщині минув, але в цілому ряді районів продовжувалося недоїдання. Та попри це темпи викачування хліба з села не припинялися. Обласні газети із задоволенням сповістили, що перше місце щодо виконання планових хлібозаготівель зайняв Троїцький район, господарства якого понад план здали 20 тис. ц відбірного зерна. Перевиконали свої зобов'язання також Лозно-Олександрівський, Сватівський, Кадіївський та інші райони. Немає підстав сумніватися, якою ціною досягнуто таких успіхів. Але все ж таки кращі колективи тепер були спроможні видавати своїм праців-

никам на кожний зароблений трудовий день до 3 кг хліба.

У цілому Луганська область спромоглася не лише погасити лихварські державні позички й виконати грабіжницькі хлібозаготівельні плани, а й, забезпечивши себе збіжжям, подолати голодне лихоліття. Зрозуміло, що в тоталітарному суспільстві не обходилося без ідеологічного диктату й морального тиску державно-політичних структур на селян. Відповідно до рішень місцевих компартійних і комсомольських органів у господарствах краю широко впроваджувалися різноманітні форми змагання, організовувалися “буксири” й “буксири бригади”, а виробничі колективи очолювали досвідчені господарники-фронтовики або знані ще з довоєнного часу новатори виробництва. Так, тракторну бригаду Лозно-Олександрівської МТС очолював Герой Радянського союзу Є.М. Левенець, тракторну бригаду Новоастрханської МТС — С.П. Бочарник, який фронтовими дорогами пройшов від Сталінграда до Берліна, тракторну бригаду Новоайдарської МТС — депутат Верховної Ради СРСР, новатор Ф.С. Перова, бригаду комбайнерів Новобілянської МТС — депутат Верховної Ради УРСР, новатор Д.В. Бондарева, зернорадгосп “Старобільський” — фронтовик, кавалер бойових нагород А.О. Вагін та ін. Ними були продемонстровані стабільні надзвичайно високі взірці високопродуктивної праці. Зокрема, заробляючи в неймовірно складних умовах свої трудові, бригада Феодосії Перової перемогла у Всесоюзному змаганні жіночих тракторних бригад, перевершивши показники всесвітньо відомої бригади П.М. Ангеліної із Старобешівської МТС Донецької області. Отримані на зароблені трудові 63 ц зерна Перова передала постраждалим від голоду колгоспникам Запорізької та Луганської областей. Домна Бондарева змагалася з кращим комбайнером Шевченківської МТС Одеської області. Закликаючи комбайнерів Луганщини виконувати під час жнив по дві й більше виробничі норми за зміну, вона особисто збрала врожай зернових на площі 400 га. Особливо відзначилися в таких надзвичайних умовах колективи радгоспів “Старобільський” Марківського району, “Сватівський” і “№10” Сватівського району, “Привілля” Троїцького району, “Черво-

ноармієць” Білокуракинського району, які добилися високих виробничих показників. Колектив радгоспу “№10” 1947 р., наприклад, став переможцем Всесоюзного змагання, за що був удостоєний Червоного прапора Міністерства радгоспів СРСР і ВЦРПС та грошової премії у 30 тис. крб.

У 1948 р. за високі виробничі показники під час сільськогосподарських робіт в надзвичайно складних умовах 1947 р. на тих, хто особливо відзначився, пролився “золотий дощ” — вони були нагороджені державними нагородами СРСР. Першими Героями Соціалістичної Праці в сільському господарстві на Луганщині стали С.П. Бочарник — бригадир тракторної бригади Новоастрханської МТС (нині територія Кремінського району), Ф.С. Перова — бригадир жіночої тракторної бригади Новоайдарської МТС (Новоайдарський район), ланкові Р.П. Гончарова, М.С. Колягіна і бригадир В.С. Пасічник (колгосп ім. Сталіна, пізніше радгосп “Донецькі зорі” Слов’яносербського району), А.І. Яковлева (колгосп “Ударник” с. Розкішне, нині територія Лутугинського району) — усі з Олександрівського району (тепер місто Олександрівськ Артемівської районної ради м. Луганська). А також А.О. Вагін, І.І. Малимон, М.І. Протасова, С.М. Степаненко (радгосп “Старобільський”), А.Г. Галаган, П.І. Корнеєв, М.В. Соколова, У.Т. Чуприна, (радгосп “Привілля”), В.М. Будняк, І.Д. Водолазький, Й.К. Палійов, О.П. Ставицький (радгосп “Червоноармієць”). А всього до кінця п’ятиріччя 33 кращих виробників аграрного сектора області були удостоєні звання Героя Соціалістичної Праці, майже тисячу нагороджено орденами й медалями (з них — 136 орденами Леніна, 254 орденами Трудового Червоного Прапора).

Ціною надзвичайних зусиль своєю самовідданою працею трудівники села сприяли відбудові й розвитку сільськогосподарського виробництва Луганщини. Але не більше того. Докорінно змінити ситуацію в цій галузі вони не змогли. Якщо в 1945 р. валовий збір зерна на теренах Луганської області складав 439 тис. т, то в 1950 р. — 635 тис. т. Деяко покращилися показники у тваринництві та городництві. У цілому ж обсяг валової продукції сільського господарства майже досяг довоєнного рівня, що дозволило забезпечити Луганщину про-

довольством в основному власними силами. Та, як і раніше, скористатися плодами своєї важкої праці трудівники сільськогосподарської галузі так і не могли. За символічну “паличку”-трудодень вони змушені були важко працювати щоденно протягом усього свого життя. Для селянської родини в той час нереально мрією були думки придбати швейну машинку, фотоапарат, велосипед, не говорячи вже про мотоцикл чи автомобіль. Низький рівень доходів та непосильні податки не давали можливості колгоспному селянству хоча б мінімально поліпшити житлово-побутові умови та задовольнити власні культурні потреби. Щоправда, на селі всім “миром” зводилися невеличкі громадські споруди та колгоспні оселі. Але це житло було примітивне й тимчасове. Воно фактично не відрізнялося від довірених однокімнатних, укритих очеретом чи соломною мазанок з маленькими віконцями та глиняною долівкою. Багато селянських сімей продовжували мешкати в землянках, малоприспосованих приміщеннях або микалися по чужих кутках.

Вишукуючи ресурси для зміцнення економіки в повоєнний час, союзний уряд не придумав нічого кращого, як централізувати виробництво в колгоспному секторі за рахунок об’єднання кількох дрібних господарств в одне велике — рентабельне. Початок цій акції заклала постанова ЦК ВКП(б) від 30 травня 1950 р. “Про укрупнення дрібних колгоспів і завдання партійних організацій у цій справі”. Невдовзі розпочалися зміни й у колгоспній системі України. Проводилися вони на основі спільної постанови Ради міністрів УРСР і ЦК КП(б)У від 14 липня 1950 р. “Про укрупнення дрібних колгоспів в Українській РСР”. Насправді цей процес призвів не до концентрації виробництва, а лише до механічного об’єднання господарств, централізації керівництва колгоспами та підвищення партійного впливу на них, відсторонення селян від засобів виробництва й перетворення їх фактично на найманих робітників, повністю залежних від системи. Реорганізація колгоспів не зняла також гостроти кадрової проблеми. І надалі професійний і загальноосвітній рівень керівників господарств не відповідав вимогам часу. Із 642 голів укрупнених колгоспів у Луганській області на кінець 1950 р. близько 500 мали лише початкову освіту, а 114 з них вва-

жалися малоосвіченими. У Міловському, Новоастраханському, Покровському, Лозно-Олександрівському та інших районах на той час узагалі не було голів колгоспів з повною середньою освітою, не кажучи вже про спеціальну чи вищу. Хоча не слід забувати, що й серед малоосвічених керівників сільських господарств було чимало талановитих і вмілих практиків. Але, безумовно, кращої віддачі від засобів виробництва добивалися висококваліфіковані фахівці. Саме завдяки їм у 1952 р. дещо зросла продуктивність сільськогосподарського виробництва, урожайність зернових культур порівняно з минулим роком піднялася в середньому по області на 2,7 ц з кожного га.

На важку ситуацію в сільському господарстві звернули увагу тільки після смерті Сталіна — на вересневого (1953 р.) пленумі ЦК КПРС. Відповідно до його постанов у сільському господарстві області дещо знизилися податки й збільшилися капіталовкладення, розпочалося погашення багаторічної заборгованості колгоспів перед державою, були підвищені закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію. Особливу увагу звернули на технічне переозброєння сільськогосподарського виробництва, підсилення його найважливіших ділянок кваліфікованими кадрами. Так, порівняно з 1950 р. тракторний парк збільшився з 7563 до 8707 машин, а кількість зернозбиральних комбайнів — з 1887 до 2302. До виробничих сільськогосподарських колективів з апарату МТС було переведено 413 агрономів і зоотехніків, а з обласного і районних управлінь сільського господарства — 212 фахівців. За короткий час до штату МТС на постійну роботу зарахували 7590 трактористів та бригадирів тракторних бригад, 1456 комбайнерів, 132 інженери й техніки, раніше зайнятих у промисловому виробництві. Покращилася й підготовка кадрів механізаторів. У 12 знову відкритих спеціалізованих училищах щороку навчалися 3 тис. юнаків.

Але бажаних результатів добитися не вдалося. Як і раніше, низьким залишався життєвий рівень сільського населення. Була відсутньою матеріальна зацікавленість колгоспників в активній роботі та високовиробничій праці. Надзвичайно гострою залишалася продовольча проблема.

Отже, ціною узаконеного пограбування села поповнювалися державні ре-

зерви продовольства тоталітарної імперії, верхівка якої продовжувала розпочату в 30-х рр. ХХ ст. політику створення потужного військово-промислового комплексу. Тому причина повсенного голодомору полягає не в прояві сил стихії, а в самій природі сталінщини. Від голоду 1946—1947 рр. постраждали люди по всій Україні, як дуже потерпіли від цього лиха мешканці сіл і міст Луганщини. І хоча масштаби і наслідки цього лиха були значно меншими від голодомору 1932—1933 рр., цей голод спричинився до подальшої економічної і духовної кризи суспільства.

Плани четвертої п'ятирічки в галузі сільського господарства на Луганщині залишилися невиконаними. Колгоспи і радгоспи працювали нерентабельно. Темпи розвитку сільського господарства, незважаючи на поліпшення техніко- та енергооснащення виробничого процесу, відставали від темпів промислового розвитку і не задовольняли потреб населення у продуктах харчування.

Мовою документів

—
11

Спецповідомлення МДБ УРСР секретарю ЦК КП(б)У Д.С. Коротченку про скрутну ситуацію із забезпеченням продуктами харчування по поставках ЮНРРА для міста Ворошиловграда (Луганська) за I квартал 1946 р.

№1070/с

26 березня 1946 р.

Министерство Государственной Безопасности УССР располагает данными о том, что торгующими организациями города Ворошиловграда по фондам 1-го квартала 1946 года недополучено продуктов ЮНРРА в количестве: мяса — 200 тонн, жиров растительных — 174 [тонны], кондитерских изделий — 100 тонн, а также в связи с отсутствием в наличии, мясомолсбыт недодал 100 тонн животных жиров.

Следствием такого положения явились серьезные перебои в снабжении продуктами питания населения г. Ворошиловграда.

Кроме того, Министерство торговли УССР на март 1946 г. снизило фонд муки на 329 тонн, против фактической потребности, согласно установленных правительственных норм. Это привело

Бахмутський шлях №1/2 2008

к тому, что в сельских местностях выдача хлеба прекращена.

Населению города Ворошиловграда хлеб выдается в счет апреля месяца с.г.

п/п Зам[еститель] Министра
Государственной Безопасности
Украинской ССР (Дроздецкий)

ГДА СБ України. Ф.68, спр. 4. — Арк. 49—50. Машинопис. Засвідчена копія.

—
12

Телеграма Донбасважбуду м. Рубіжне Голові Ради Міністрів М.С. Хрущову і Ворошиловградському (Луганському) обкому КП(б)У про важкий продовольчий стан та гостру потребу у постачанні хлібом колективу будівництва

14 червня 1946 р.

Строительство Донбасстязжстроя [г.] Рубежное первого-двадцатого недодало 9 т хлеба, сняты [со]снабжения иждивенцы, 21-[го] — недодало 700 кг — 35%, 22-[го] — недодало тонну или 40%, 23-[го] — недодало 1400 кг, или 60%.

Положение тяжелое, настроение рабочих нервное, имеются недоразумения. Прошу оказать помощь выдачи строительству причитающийся хлеб 2 тыс. 400 кг ежедневно.

Нач[альник]
Донбасстязжстроя (Мурин)

Нач[альник] ОРСа (Иванов)

ЦДАГО України. — Ф. 1, оп. 30, спр. 474. — Арк. 275. Машинопис. Засвідчена копія.

—
13

Доповідна записка керівників зернорадгоспу “Старобільський” Марківського району Ворошиловградської (Луганської) області Секретарю ЦК КП(б)У М.С. Хрущову про гостру потребу забезпечення хлібним пайком працівників радгоспу та їх утриманців, учнів шкіл, демобілізованих воїнів

12 листопада 1946 р.

Зерносовхоз “Старобельский” в этом, первом году Сталинской пятилетки не-

плохо справился со всеми обязательствами перед государством: сдал хлеба государству 122 тыс. пудов, выполнил план сдачи молока государству к празднику 29-й годовщины Великой Октябрьской революции в количестве 1384 ц. Добился надоя молока 1800 л в среднем на фуражную корову, выполнил план мясосдачи, выполнил выходное поголовье по всем видам скота на 110%, обеспечил тёплой зимовкой и заготовил кормов на 100%. Заложили крепкие основы на получение обильного урожая в 1947 г. План осеннего сева выполнили на 130%, план зяблевой пахоты выполнили на 107%, продолжаем пахоту, но рабочие совхоза уже на протяжении месяца не снабжаются хлебным пайком, т.е. совхоз совершенно снят со снабжения. Рабочих в совхозе 671 человек, из которых: трактористы, комбайнёры, ухаживающие за скотом и спе-

циалисты совхоза, ремесленники из школ ФЗУ. Кроме того, на протяжении двух месяцев иждивенцы и школьники не снабжаются хлебным пайком. В совхоз прибыло около 40% демобилизованных товарищей. Есть семь матерей-героинь, мужья которых погибли на фронтах Отечественной войны. Эти люди без помощи прожить не могут.

Наши местные и областные организации беспомощны в этом. Просим Вас, Никита Сергеевич, помочь нам в вопросе снабжения рабочих совхоза.

Директор з[ерно]совхоза
“Старобельский”

А.А. Вагин

Секретарь
парторганизации

А.А. Белянский

ЦДАГО України. — Ф. 1, оп. 30, спр. 474. — Арк. 469—469 зв. Руконис. Підписи автограф.

14

Рознарядка Білокуракинської районної ради депутатів трудящих Ворошиловградської (Луганської) області на відпуск продуктів харчування через сільські споживчі товариства для харчування сільського населення району, яке гостро потребувало допомоги

№.№	Наименование сельпо	Кол-во чел. в день	Кол-во дней	Всего сутодач	Хлеб клг	Крупи клг	Овощи клг
1.	1е Белокуракинское с/по	450	18	8100	810	90-450	405,0
2.	Павловское с/по	500	18	9000	900	100-500	450,0
3.	Демьяновское с/по	350	18	6300	630	70-350	315,0
4.	Бончуковское с/по	150	18	2700	270	30-150	135,0
5.	Алексеевское с/по	200	18	3600	360	40-200	180,0
6.	Нещеретовское с/по	150	18	2700	270	30-150	135,0
7.	Целуйковское с/по	200	18	3600	360	40-200	180,0
	Итого	2000	—	36000	3600	420-00	1800

10 лютого 1947 р.

Для указанного количества хлеба израсходовать муки 2320 клг

Зав[едующий] Райторготделом

Витер

Державний архів Луганської області. Ф. Р-3040, оп. 1, спр. 18. — Арк. 34. Машинопис. Підпис автограф.

Інформація прокурора УРСР Романа Руденка до ЦК КП(б)У про масовий падіж коней в Успенському районі Ворошиловградської (Луганської) області

22 лютого 1947 р.
Цілкою таємно

Прокурор Ворошиловградської області повідомив, що в Успенському районі в період 1946 г. загинув 127 голів коней, що становить по стану на 1 січня 1947 г. 33,1% до всього поголів'я коней, існуючих в районі. Причому, з 127 загинув голів 71 коня загинув в I кварталі 1946 г., або 56%. В окремих колхозах загинув коней більше половини. Так, в колхозі ім. Хрущева загинув 65% коней, в колхозі ім. Карла Лібкнехта загинув 51% і т.д.

З загального кількості загинув коней від істощення загинув 28 коней, головним чином, в IV кварталі 1946 г.:

- від механічних пошкоджень — 15 коней;
- від різних хвороб 117 голів (в тому числі від шлункових — 21 коня, хвороб органів дихання — 33, інших хвороб, в тому числі від істощення 46 коней).

Таким чином, коні загинув в результаті безхозяйственного відношення до їх захисту і збереженості.

Це підтверджується такими фактами.

В колхозі ім. Буденного солома не була закирована на площі 45 га, кукурузну ботву не збирали на площі 40 га. Скирда сена — люцерни в кількості 5 т розкинена. Солома продавалась на сторону і обмінювалась на уголь, і розбазарювалась. Внаслідок цього колхозу не хватить 42 т грубих кормів для коней, які дуже істощені. Три коні захворіли чесоткою і знаходяться серед здорових.

В колхозі ім. Кірова істощені коні використовуються на роботах, замість того, щоб поставити їх на відпочинок і організувати покращене харчування і уважливий догляд за ними. Все істощені коні знаходяться в тесному приміщенні і виключительно в брудному приміщенні. Чистка їх не проводиться, копита не очищаються. Внаслідок цього коні мають великі травматичні пошкодження шкіри і ніг. В грудні 1946 г. двоє коней переламали ноги і після цього загинув.

Цей колхоз мав надлишки грубих кормів і частина з них повинна була передавати іншим колхозам. Передача в своє час не зроблена і внаслідок цього безхозяйственного грубі корми розкинені (згоріло 2 т сена і 16 т соломи) і розбазарені.

В теперішній час відчувається нестача кормів для коней і іншого скоту.

В колхозі ім. Хрущева догляд за конями поручений підліткам. Використання кормів не контролювалось, відсутні норми видачі їх. Внаслідок цього на одного коня в добу в початку стойлового періоду видавали 16 кг сена і 2 кг зерна. В даний час коні харчуються тільки соломою. Догляд виключительно поганий. Приміщення брудні, коні не чистяться, хворі від здорових не ізолюються.

Аналогічне положення в колхозах «Червоний партизан», ім. Карла Лібкнехта, ім. Молотова і др[угих].

Внаслідок цього в районі 62% конського поголів'я істощено і незадовільної упитаності.

Прокурор області повідомив, що цей питання розглядалось на засіданні виконкому облсовета, і в зв'язі з цим прийнято відповідне рішення. Загальному обласному відомству за відсутності належного керівництва цим питанням роботи оголошено виклик.

Многу запропоновано прокурору області командувати на місце оперативного працівника для розслідування і залучення винуватих до кримінальної відповідальності.

Прокурор УРСР

Державний радник юстиції
2-го класу

Р. Руденко

ЦДАГО України. — Ф. 1, оп. 23, спр. 4863. — Арк. 2—3. Машинний. Підпис автограф.

Постанова Ради Міністрів СРСР про додаткове виділення колхозам України насіннєвої позички для весняної сівби 1947 р.

1 березня 1947 р.

Совет Министров СССР постановляет:

1. Отпустить колхозам Украинской ССР для весеннего сева 1947 г. в суму 90 тыс. т семян яровых зерновых культур, в том числе 34 тыс. т яровой пшеницы.

Отпуск зерна в ссуду произвести за счет ресурсов Госстрахфонда и Госсортфонда на условиях возврата из урожая 1947 г. с начислением 10 ц на каждые 100 ц выданной ссуды.

2. Обязать тт. Хрущёва и Кагановича обеспечить безусловное выполнение государственного плана весеннего сева по Украинской ССР, особенно яровой пшеницы.

3. Разрешить Министерству заготовок (т. Двинскому) и Министерству продовольственных ресурсов (т. Фомину), при наличии в государственном резерве лучшего по посевным качествам зерна яровых культур, производить переборирование его для выдачи на посев с условием предварительной закладки в госрезерв равного количества зерна из ресурсов Госстрахфонда в местах наличия, в пунктах по согласованию с Министерством продовольственных ресурсов.

Председатель Совета Министров
Союза ССР (И. Сталин)

Управляющий делами Совета
Министров Союза ССР (Я. Чадаев)

Голод в Україні 1946—1947: Документи і матеріали. — Київ; Нью-Йорк: Вид-во М.П. Коць, 1996. — 376 с. — С.194—195.

17

**Витяг із спецповідомлення МДБ
УРСР до МДБ СРСР, Ради Міністрів
УРСР, ЦК КП(б)У про випадки
вживання в їжу людських трупів
в окремих областях УРСР**

№ 1093/с 15 березня 1947 р.

Министру Государственной
Безопасности СССР
тов. Абакумову В.С.
Совет Министров УССР т. Хрущёву
ЦК КП(б) Украины т. Кагановичу

За последнее время в МГБ УССР поступили новые данные о шести случаях употребления в пищу человеческих трупов, из них: в Сталинской области — 2, в Киевской — 1, Харьковской — 1, Ворошиловградской — 1 и Черновицкой — 1.

... 9 марта с.г. колхозница колхоза им. Молотова, Мостовского района, Ворошиловградской области, Крахмалёва

Полина Архиповна, 1897 года рождения, убила своего мужа — Крахмалёва Матвея, 1878 года рождения, труп разрубил на куски, засолила их и употребляла в пищу.

Крахмалёва арестована органами МВД.
Об изложенном проинформирован ЦК КП(б)У.

Министр Государственной
Безопасности УССР
Генерал-лейтенант (Савченко)

“15/17” марта

г. Киев

Верно: підпис

ГДА СБ України. Ф.68, спр. 4. — Арк. 263 — 265. Машинопис. Засвідчена копія.

Примітки

1. **Історія** міст і сіл Української РСР: В 26 т. — К.: УРЕ, 1968. — Луганська область. — 940 с.; Історія городів і сіл УРСР: В 26 т. — К.: УСД, 1976. — Ворошиловградська область. — 728 с. Очерки історії Ворошиловградської обласної партійної організації / Л.Г. Шараєв і др. — К.: Політиздат України, 1979. — 470 с.; Історія робітничих Донбасса. — Т.2. — К.: Наукова думка, 1981. — 432 с. — С.86—152. 2. **Історія** Луганського краю / Ефремов А.С., Курило В.С. Бровченко І.Ю., Климов А.А., Красильников К.И., Семистяга В.Ф., Подов В.И. — Луганск: Альма-матер, 2003. — 432 с. 3. **Голод в Україні 1946—1947: Документи і матеріали.** — К.; Нью-Йорк: Вид-во М.П. Коць, 1996. — 376 с.; Веселова О.М., Марочко В.І., Мовчан О.М. Голодомори в Україні 1921—1923, 1932—1933, 1946—1947: Злочини проти народу. — 2-е вид., доповн. — К.; Нью-Йорк: Вид-во М.П. Коць, 2000. — 276 с. 4. **Історія українського селянства.** — Т.2. — К.: Наук. думка, 2006. — 656 с. 5. **Голод 1946—1947 років на Полтавщині (до п'ятдесятиріччя трагедії): Матеріали і документи.** — Полтава, 1996; **Голод 1946—1947 років на території Миколаївщини (до п'ятдесятиріччя трагедії): Матеріали і документи.** — Миколаїв, 1997; **Портрет темряви: Свідчення, документи і матеріали у двох книгах.** — Кн.1—2 / Автор-упорядник П. Ящук. — К.; Нью-Йорк, 1999. — 707 с.; 612 с.; **Маковійчук І.М., Пилявець Ю.Г. Голод на Україні у 1946—1947 рр. // УІЖ.** — 1990. — №8. — С.14—32; **Воронов І.О., Пилявець Ю.Г. Голод 1946—1947 рр.** — К., 1991. — 47 с.; **Веселова О.М., Панченко П.П. Ще одна трагічна сторінка історії України. Голод 1946—1947 років // УІЖ.** — 1995. — №6; 1996. — №1, №2; **Голод 1946—1947 років в Україні: причини і наслідки: Міжнар. наук. конф.** Київ, 27 трав. 1997 р. Матеріали. — К.; Нью-Йорк, 1998. — 208 с.; **Веселова О.М. Післявоєнна трагедія: голод 1946—1947 рр. в Україні // УІЖ.** — 2006. — №6. — С.98—124 та ін. 6. **ЦДАГО України.** — Ф.1. 7. **Голод в Україні 1946—1947: Документи і матеріали.** — К.; Нью-Йорк: Вид-во М.П. Коць, 1996. — 376 с